

ชวนต์ม. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

เทพตรีมูรติ

เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช

“ชวนต์ม” - เรียบเรียง

เนื่องจากศาสนาพราหมณ์เป็นศาสนาตั้งเดิม ตั้งแต่สมัยพระเวทของอินเดีย (ประมาณ ๑๐๐๐ ปีก่อนพุทธกาล) เป็นพหุเทวนิยมคือนับถือเทพหลายองค์ แล้วเปลี่ยนแปลงไปทีละขั้น จนถึงขั้นเทพองค์เดียวที่เป็นนามธรรม ในที่สุดได้วิวัฒนาการมาเป็นศาสนาฮินดู มีพระเจ้าสูงสุดสามองค์ คือพระพรหม พระวิษณุ (พระนารายณ์) และพระศิวะ (พระอิศวร) เรียกว่า “ตรีมูรติ”

ความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าสูงสุด เป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการยกย่องเทพองค์ใดองค์หนึ่ง ให้สูงส่งกว่าเทพองค์อื่น เริ่มปรากฏในคำอ้อนวอน ตั้งแต่สมัยพระเวทและสมัยพราหมณะ มาปรากฏชัดแจ้งสมัยพระเจ้าคุงคะ ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๖ พระองค์ส่งเสริมให้ยกย่องพระศิวะ พระวิษณุ และเทพเจ้าดั้งเดิมของพราหมณ์คือพระพรหม ให้เป็นผู้สูงสุด

เทพตรีมูรติ ได้ชื่อว่า เทพผู้เป็นเจ้าสามองค์ ได้แก่ พระวิษณุ พระศิวะ และพระพรหม เป็นประติมากรรมรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช ด้วยเหตุที่นครศรีธรรมราชมีความสัมพันธ์ทางด้านวัฒนธรรม

ชวนต์ม. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบใน นครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

กับอินเดียอย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่โบราณ ทำให้มรดกทางวัฒนธรรมของศาสนาพราหมณ์อันเป็นศาสนาที่สำคัญของชาวอินเดีย ปรากฏอยู่ทั่วไปในนครศรีธรรมราช

๑. พระวิษณุ เป็นเทพหนึ่งในสามองค์ของเทพที่เรียกว่า “เทพตรีมูรติ” ของพราหมณ์ (พระพรหม พระศิวะ และพระวิษณุ) เทพองค์นี้ทรงมีหน้าที่รักษาความสงบสุขของจักรวาล ส่วนพระพรหมและพระศิวะมีหน้าที่สร้างและทำลายตามลำดับ พระวิษณุเป็นเทพเก่าแก่ที่ปรากฏมาตั้งแต่ยุคพระเวท เพราะปรากฏในพระเวททั้งสี่ (ฤคเวท ยजુรเวท สามเวท และอถรรพเวท) แต่ไม่ได้เป็นเทพสูงสุด เป็นเพียงเทพแห่งพระอาทิตย์ มหาเทพ มหาภารตะกล่าวว่า พระวิษณุเป็นโอรสองค์สุดท้ายของพระอาทิตย์ ในบรรดาโอรส ๑๒ องค์ มีอำนาจและพลังเหนือโอรสองค์อื่นๆ ในการถือกำเนิดจากพระอาทิตย์ ทำให้พระวิษณุกลายเป็นเทพผู้ยิ่งใหญ่ในยุคต่อมา ในคัมภีร์พระเวทตอนหลังๆ ในพราหมณะ ได้บรรยายถึงพระอัคนี พระวาโย และพระสุริยะว่าเป็นเจ้าแห่งดิน ไฟ และสวรรค์ เป็นการทำให้เทพทั้งสามมีความสัมพันธ์กัน รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันหรือตรีมูรติของเทพทั้งสาม โดยพระอาทิตย์เป็นเทพผู้สร้าง ส่วนหน้าที่ทำลายล้างเป็นหน้าที่ของพระอัคนี ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของพระศิวะ ส่วนพระวาโยหรือเทพเจ้าแห่งลม มีความสัมพันธ์กับพระอาทิตย์ เทพเจ้าแห่งแสงสว่าง และมีความสัมพันธ์กับพระวิษณุเป็นเทพแห่งแสงอาทิตย์อีกด้วย ส่วนชื่อนารายณะ วสุเดวะ รามะ และกฤษณะ เป็นชื่อซึ่งเกิดขึ้นทีหลัง ครั้นในยุคโบราณพระวิษณุได้รับยกย่องว่าเป็นเทพสูงสุดองค์หนึ่งในเทพสูงสุดสามองค์ของศาสนาพราหมณ์ โดยพระองค์ทรงเป็นเทพสูงสุดของศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไวษณพนิกาย

พระวิษณุทรงมีผิวคล้ำ มีสี่กร ทรงถือสังข์จักร คทา และดอกบัว (หมายถึงธรณี) ตามลำดับ ทรงมีมเหสีนามว่าพระลักษมี หรือพระศรีเทวีแห่งโชคลาภ และทรงครุฑเป็นพาหนะ

ประติมากรรมพระวิษณุที่ประดิษฐานอยู่เป็นองค์ประธานในโบสถ์ มักมีสามท่าคือ ทำยืน นั่งและท่านอน ทำยืนเรียกว่า สทนะ-มูรติ ทำนั่งเรียกว่า อาสนะ-มูรติ และท่านอนเรียกว่า สยนะ-มูรติ แต่ละท่ายังแบ่งออกเป็นสี่แบบย่อย คือ แบบโยคะ แบบโคกะ แบบวีระและแบบอาภิจาริกะ แบบเหล่านี้แตกต่างกันออกไป เพื่อให้สอดคล้องกับความปรารถนาของผู้บูชา

ในนครศรีธรรมราชได้ค้นพบประติมากรรมรูปเคารพพระวิษณุหลายองค์ ในเขตอำเภอเมือง และอำเภอพระพรหม (เดิมอยู่ในเขตอำเภอเมือง) ได้ค้นพบประติมากรรมพระวิษณุศิลา ซึ่งจัดเป็นเทวรูปที่เก่าที่สุดในประเทศไทย หรือในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สององค์ คือ พระวิษณุซึ่งค้นพบ ณ หอพระนารายณ์ ตำบลในเมือง ปัจจุบันย้ายไปจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช อีกองค์หนึ่ง คือ พระวิษณุซึ่งค้นพบ ณ วัดพระพรหม ตำบลนาสาร อำเภอพระพรหม ปัจจุบันย้ายไปจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถาน วัดพระมหาธาตุ วรมหาวิหาร

พระวิษณุที่ค้นพบ ณ หอพระนารายณ์ มีลักษณะทางประติมากรรมวิชายเช่นเดียวกันกับองค์ที่พบที่วัดศาลาหิง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีรูปแบบเป็นศิลปะที่เก่าที่สุดในศิลปะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีรูปลักษณะที่แตกต่างไปจากรูปแบบของศิลปะอินเดียมากกว่าพระวิษณุจากไชยา พระวิษณุที่ค้นพบ ณ วัดพระพรหม พระหัตถ์ซ้ายจะทรงถือสังข์อยู่ที่ข้างพระโสณี (ตะโพก) ส่วนพระหัตถ์ขวาทรงถือสัญลักษณ์ซึ่งถ้าไม่เป็นดอกบัวก็เป็นก้อนดิน ซึ่งคล้ายกับพระวิษณุองค์อื่น

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบใน นครศรีธรรมราช” สารนครศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

พระวิษณุที่ค้นพบ ณ หอพระนารายณ์

พระวิษณุที่ค้นพบ ณ วัดพระเพรง

พระวิษณุที่ค้นพบ ณ หอพระนารายณ์จึงควรมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๐ และพระวิษณุที่พบ ณ วัดพระเพรง ควรมีอายุราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ถึงราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ในขณะที่นักวิชาการบางท่านให้ความเห็นว่า พระวิษณุจากหอพระนารายณ์มีอายุอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๘๔๓ - ๙๓๔ และพระวิษณุจากวัดพระเพรงมีอายุอยู่ระหว่าง พ.ศ. ๘๙๓ - ๙๙๓

พระวิษณุที่ค้นพบในภาคใต้ซึ่งมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๒ ลงมา ส่วนใหญ่เป็นพระวิษณุสี่กร ทรงถือจักร ในพระหัตถ์ขวาบน ถือสังข์ในพระหัตถ์ซ้ายบน ถือคทาในพระหัตถ์ซ้ายล่างและถือธรรณีหรือดอกบัว ในพระหัตถ์ขวาล่าง สวมหมวกทรงกระบอก นุ่งผ้ายาวคล้ายผ้าโสร่ง มีจีบอยู่ทางด้านหน้า เทวรูปเหล่านี้แบ่งเป็นสองหมู่คือ หมู่ผ้าคาดเฉียงและหมู่ผ้าคาดตรง หมู่เป็นปมอยู่ทางด้านขวา หมู่ผ้าคาดเฉียงมีมีลักษณะคล้ายคลึงกับเทวรูปในศิลปะ สมัยหลังคุปตะ คือสมัยราชวงศ์ปัลลวะทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดียในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นอันมาก เทวรูปเหล่านี้คงอยู่ในระยะเวลาย่นกัน ส่วนหมู่ที่ผ้าคาดตรงนั้นคงอยู่นานกว่า เพราะแสดงวิวัฒนาการให้เห็นได้จากหมวกและขอบผมที่เป็นเส้นตรงคู่กัน ทางด้านหน้าศีรษะเปลี่ยนเป็นขอบหมวกยังคงเป็นเส้นตรง แต่ขอบผมเป็นเส้นโค้งลงตรงหน้าผาก ต่อมาได้รวมขอบหมวกและขอบเส้นผมเป็นเส้นเดียวกัน วาดเป็นมุมบนหน้าผาก ยังมีเทวรูปอีกหมู่หนึ่งซึ่งค้นพบทางภาคใต้โดยเฉพาะ เป็นเทวรูปพระวิษณุสี่กรเช่นเดียวกัน แต่ไม่คาดผ้า คงมีแต่ เข็มขัดคาดอยู่บนผ้าทรงแบบโสร่ง พระอุระฝั่งผาย และพระหัตถ์ก็ไม่ติดกับลำพระองค์ หมู่นี้ศาสตราจารย์ โอ คอนเนอร์

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

นักประวัติศาสตร์ศิลปะชาวอเมริกันจัดว่าคงเป็นแบบที่คิดขึ้นเองในภาคใต้ของประเทศไทย และมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔

ในนครศรีธรรมราชได้ค้นพบประติมากรรมพระวิฆเนศวรอีกสององค์ แต่มีสภาพชำรุด และค้นพบในสถานที่เดียวกัน คือที่วัดเกาะพระทราย อำเภอบางเสาธง องค์แรกพบเพียงส่วนพระองค์ แต่แสดงให้เห็นว่าเป็นประติมากรรมที่มีความงดงามมาก มีความประณีตในการสลัก แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จทางด้านงานศิลปกรรมชั้นสูงของท้องถิ่น ซึ่งเป็นผลงานที่แสดงให้เห็นถึงความเชี่ยวชาญและความมั่นใจของช่างที่สลัก ซึ่งแตกต่างจากประติมากรรมรุ่นก่อน ประติมากรรมในรุ่นสุดท้ายนี้มีการสลักให้กระบอกออกจากพระองค์ ไม่มีการใช้กรเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวกับพระองค์

ในด้านกายวิภาคนั้น มีความละเอียดใกล้เคียงกับธรรมชาติมนุษย์มาก พระวิฆเนศวรนี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ส่วนพระวิฆเนศวรที่สอง พบเฉพาะส่วนพระองค์เช่นเดียวกัน มีลักษณะพระอังกาสกว้าง บั้นพระองค์คอดเล็ก พระอุระค่อนข้างสูง ส่วนองค์ของประติมากรรมชิ้นนี้เป็นองค์ของพระวิฆเนศวรที่มีรูปแบบใกล้เคียงกับพระวิฆเนศวรแรก ประติมากรรมที่กล่าวมานั้น ล้วนแต่เป็นพระวิฆเนศวร สลักเป็นประติมากรรมแบบลอยตัวทั้งสิ้น ยังมีประติมากรรมแบบภาพสลักบนผนังของพระวิฆเนศวร เพราะมีการค้นพบพระวิฆเนศวรสลักบนแผ่นศิลาทรายที่วัดเทพราช (ร้าง) ตำบลเทพราช อำเภอลือชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวนหนึ่งองค์ พระวิฆเนศวรชิ้นนี้มีสี่กร แม้ว่าแผ่นศิลาที่สลักจะสึกกร่อนลบเลือนมากแล้ว แต่ยังสามารถเห็นรูปแบบของศิลปกรรมได้พอสมควร พระวิฆเนศวรชิ้นนี้นับว่าแปลกกว่าองค์อื่นที่ค้นพบในภาคใต้ เพราะโดยทั่วไปหรือที่ผ่านมามีค้นพบประติมากรรมที่สลักเป็นแบบลอยตัวทั้งสิ้น ประติมากรรมองค์นี้อาจจะกำหนดอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔

ส่วนรูปเคารพพระวิฆเนศวรสำริดนั้น ได้มีการค้นพบในนครศรีธรรมราช จำนวนสององค์ ค้นพบ ณ เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ ตำบลในเมือง บัดนี้อาคารได้พังทลายไปหมดแล้ว คงเหลืออยู่แต่เพียงร่องรอยฐานรากที่ฝังอยู่ในดินเท่านั้น มีรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์เป็นจำนวนมากซึ่งค้นพบที่เทวสถานแห่งนี้

พระวิฆเนศวรสำริดองค์แรก มีลักษณะคล้ายศิลปะขอมหลายอย่าง โดยเฉพาะในศิลปะแบบนครวัดและบายน เป็นพระวิฆเนศวร พระหัตถ์ขวาหลังทรงถือจักร พระหัตถ์ขวามือหน้าทรงถือธรรณี พระหัตถ์ซ้ายหลังทรงถือสังข์ และพระหัตถ์ซ้ายหน้าทรงถือดอกท้าว พระพักตร์ยิ้มแย้มเป็นพิเศษ สวมกระบังหน้าหรือมงกุฎ มีพระมัสสุเหนือบรุษบน ทรงผ้าถุงสั้นมีเข็มขัด และชายผ้าด้านมีลักษณะเหมือนหางปลาขยอลงมาเลยผ้าถุง ทรงกำไลทั้งพระหัตถ์และพระบาท มีพารุติ และมีกรองคออาจกำหนดอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๙

พระวิฆเนศวรสำริดองค์สุดท้าย ดูเหมือนจะเป็นต้นเค้าของเทวรูปสำริดที่พบเป็นจำนวนมากในศิลปะแบบสุโขทัย ซึ่งจะเห็นได้ว่าในศิลปะแบบนี้ ได้มีการค้นพบเทวรูปสำริดมีลักษณะคล้ายคลึงกับเทวรูปองค์นี้มาก ตั้งแต่วิวัฒนาการของมงกุฎที่ได้กลายเป็นยอดแหลมหรือลักษณะของผ้าถุงที่ได้เพิ่มการประดับประดาให้วิจิตรพิสดารหรือพิเศษยิ่งขึ้น รวมทั้งเข็มขัดก็ได้วิวัฒนาการไปเช่นเดียวกัน พระวิฆเนศวรชิ้นนี้พระหัตถ์ขวาและซ้ายหน้าทรงแสดงประทานพร อาจกำหนดอายุของเทวรูปองค์นี้ให้มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗ - ๑๙

๒. พระศิวะ เป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่องค์หนึ่งในบรรดาเทพผู้ยิ่งใหญ่สามองค์ของศาสนาพราหมณ์ พระศิวะทรงเป็นเทพเจ้าผู้ทำลายล้างในขณะที่พระพรหมทรงเป็นผู้สร้าง และพระวิษณุทรงเป็นผู้รักษา ในคัมภีร์พระเวท (ในฤคเวทและอถรรพเวท) ได้กล่าวถึงคำว่า ศิวะ (แปลว่า ฤกษ์งามยามดี) ว่าเป็นพระนามหนึ่งของรุทร ในบทสวดสรรเสริญทั้งหมดก็ใช้ว่ารุทรทั้งสิ้น รุทรทรงเป็นเทพที่นำความเจ็บไข้และความตายมาสู่มนุษย์ ต่อมาในยุคหลังๆ จึงได้รับการเรียกว่า “ศิวะ” พระศิวะทรงมีชื่อเรียกต่างๆ ออกไป เช่น มหาหะเว รุทรฤทธวินัยกัณฑ์ และตรีเนตร เป็นต้น ในการบูชาพระศิวะนั้นนิยมใช้สิ่งที่เป็นสัญลักษณ์ มีการทำรูปปั้นขนาดเท่ามนุษย์ด้วย แต่ที่นิยมกันมากที่สุดคือลึงค์ ในบรรดาศาสนสถานของพระศิวะนั้น นิยมประดิษฐานลึงค์เป็นองค์ประธาน ส่วนรูปพระศิวะประดิษฐานไว้ตามมุมต่างๆ ในวัด เป็นส่วนประกอบเท่านั้น พระศิวะเป็นเทพสูงสุดในลัทธิไศวนิกาย

วิวัฒนาการของลึงค์อาจจะเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อย่างการขุดค้นทางโบราณคดีที่เหินโซ-ดา โร และฮาร์ปา ในอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ ได้มีการค้นพบหินเล็กๆ รูปทรงกระบอกและรูปกรวย หินรูปทรงกระบอกนี้อาจหมายถึงสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์ และหมายถึงสัญลักษณ์ของพระศิวะเอง ในแบบของอวัยวะเพศชาย ส่วนหินรูปทรงกลมแบนแบนๆ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๕ นิ้ว ถึง ๔ ฟุต ก็พบว่าอยู่ในหลุมขุดค้นเดียวกันกับหินรูปทรงกระบอก ซึ่งจะหมายถึงสัญลักษณ์ของ “โยนี” หรืออวัยวะเพศหญิง ซึ่งเป็นเครื่องหมายของชีวิตเลือดเนื้อ และการสืบต่ออายุ หรืออีกนัยหนึ่งคือสัญลักษณ์ของความเป็นมารดา ผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ชีวิตมนุษยชาติ หลักฐานทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ช่วยให้เข้าใจได้ว่าชาวอารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุนับถือบูชาเทพชายและหญิงในแบบของ “ลึงค์” และ “โยนี” ตกทอดมาเป็นมรดกทางศาสนาให้แก่ชาวฮินดูในสมัยประวัติศาสตร์

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

สิ่งนี้อาจจะแบ่งออกได้เป็นสองประเภท คือ สิ่งที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ และสิ่งที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ สิ่งที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ คือบรรดาสิ่งของที่ทำได้ด้วยดิน (ดินดิบและดินเผา) โลหะ (ทอง เงิน ทองแดง เหล็ก ตะกั่ว) หินมีค่า ไข่มุก ปะการัง หินตาแมว ผลึกหินควอartz หยก ส่วนสิ่งที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ ได้แก่ **สวามัญวะ** คือ สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ประดิษฐานอยู่ในที่ต่างๆ รวม ๖๘ แห่งทั่วอินเดีย **ไควตะ** คือ สิ่งที่มีรูปร่างเหมือนเปลวไฟ หรือเหมือนสองมือในท่าเทพพนม หรือเหมือนลิ้นหรือสามง่ามก็ได้ **คานปิตยะ** คือสิ่งก่อสร้างโดยพวกคานาส (พวกคนแคระ) มีรูปร่างเหมือนผลแตงกวา มะนาว หรือแอปเปิล **อรรษะ** คือ สิ่งที่ถูกกฤษีใช้บูชา มีรูปร่างเหมือนผลมะพร้าวที่ยังไม่ลอกเปลือก **มานุษ** คือ สิ่งที่ต้องสร้างโดยมือมนุษย์ สร้างตามหลักเกณฑ์ที่วางไว้ในอาคม มนุษย์สิ่งที่มีสามส่วน ส่วนล่างสุดเป็นรูปสี่เหลี่ยมเรียกว่า พรหมภาค ตอนกลางเป็นรูปหกเหลี่ยมเรียกว่า วิษณุภาค ตอนยอดสุดเป็นรูปกลมเรียกว่า รุทราภาค ขนาดสูงต่ำของแต่ละภาคหรือแต่ละส่วนขึ้นอยู่กับกฎเกณฑ์ที่วางไว้

ศาสตราจารย์ ม.จ.สุภัทรทิศติศกุล ทรงกล่าวถึงความหมายและองค์ประกอบของศีลสิ่งไว้ว่า “ศีลสิ่ง คือ องค์กำเนิดของเพศชาย ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนพระอิศวรหรือพระศิวะ หมายถึงการสร้างสรรคความมั่งคั่ง ความเจริญรุ่งเรือง ในขณะที่เดียวกันก็หมายถึงตรีมูรติ (พระผู้เป็นเจ้าสามองค์ในศาสนาพราหมณ์) ด้วยคือส่วนสี่เหลี่ยมเบื้องล่างเรียกว่า พรหมภาค (พระพรหม) ส่วนกลางแปดเหลี่ยมเรียกว่า วิษณุภาค (พระวิษณุ) ส่วนยอดรูปทรงกระบอกเรียกว่า รุทราภาค (พระอิศวร) โดยทั่วไปทั้งสามส่วนมักจะมีความสูงเท่ากัน มีฐานรองรับซึ่งมีร่องให้น้ำมนต์ไหล เรียกว่า โยนี”

รองศาสตราจารย์พิริยะ ไกรฤกษ์ กล่าวว่า สิ่งนี้คือสัญลักษณ์เพศชายให้แทนองค์พระอิศวร วิษณุภาค คือ ส่วนที่เป็นรูปแปดเหลี่ยม และรุทราภาคคือส่วนยอดรูปกลมของศีลสิ่ง

ในบรรดามนุษย์สิ่งนี้นั้น มุขสิ่งนี้นับว่ามีความน่าสนใจมากที่สุด เพราะปรากฏว่ามีหน้าคนสลักอยู่ อาจจะมียี่สิบหน้าเดียวหรือหลายหน้าก็ได้

ในรูปของเทพนั้น พระศิวะทรงเป็นมหาโยคี ทรงมุ่นมวยผมเป็นชรา ทรงนุ่งหนังเสือ และถือตรีศูล ทรงมีพระเนตรที่สามขวางอยู่กลางพระนลาฏ ซึ่งถ้าทรงสัมผัสพระเนตรที่สามนี้ขึ้นเมื่อใด ก็จะเป็นไฟบรรลัยกัลป์ ปรากฏโลกเมื่อนั้น ทรงตัดพระจันทร์เสี้ยวเป็นปิ่น และทรงสวมนาครเป็นสังวาล ประติมากรรมที่สำคัญของพระองค์ คือ พระอิศวรปางที่ทรงพินารำ หรือพระคินาฏราช เพราะผู้นับถือศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกายซึ่งยกย่องพระองค์เป็นใหญ่ ถือว่าจังหวะการพินารำของพระองค์อาจจะบันดาลเหตุร้ายให้เกิดแก่โลกได้ พระศิวะปางที่ทรงโกรธเรียกว่า **พระศิวโกราะ** (หรือพระโกรธ) คือผู้ทำลายที่น่ากลัว นอกจากนี้พระองค์ยังทรงเป็นภูเตศวร คือเจ้าแห่งภูติผีปีศาจด้วย ขยายของพระองค์คือพระอุมา (ปารวตี หรือปารพตี) และพาหนะคือโคเนนทิ รูปเคารพที่สำคัญคือ

ศิวนาถราช รูปเคารพของพระศิวะที่มีการค้นพบในนครศรีธรรมราชในรูปของเทพ มีอยู่เพียงชิ้นเดียวเท่านั้น พบที่โบสถ์พราหมณ์ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง ประติมากรรมชิ้นนี้เป็นศิลปะของกลุ่มชนภาคใต้ได้รับอิทธิพลจากศิลปะอินเดียภาคใต้ มีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓ แต่ลักษณะทางประติมากรรมของศิลปกรรมชิ้นนี้มีความคล้ายคลึงกันกับพระศิวนาถราชสำริดในศิลปะอินเดียแบบทมิฬสมัยราชวงศ์โจฬ ซึ่งมียุขราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ซึ่งปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานวัดค้อเรีย แอนดอลเบอร์ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ดังนั้น ประติมากรรมของพระศิวนาถราชซึ่งพบที่จังหวัดนครศรีธรรมราชของคณีนี จึงอาจจะกำหนดอายุให้สูงขึ้นไปได้อีกหลายศตวรรษ

พระศิวนาถราชสำริดชิ้นนี้ แสดงจักรวาลของลัทธิไศวนิกาย โดยวงโค้งเกือกม้าที่มีเปลวไฟพวยพุ่ง โดยรอบ การเคลื่อนไหวทั้งหมดเกิดขึ้นจากจังหวะนาฏลีลาของพระศิวะที่ประทับอยู่ตรงกลาง บทบาทของสัญลักษณ์ซึ่งแสดงถึงหน้าที่ของพระศิวะ คือกลองที่ทรงไว้ในพระหัตถ์ขวาด้านหลัง ในภาวะที่เป็นผู้รักษา พระหัตถ์ขวาด้านหน้าอยู่ในท่าปรางประทานอภัย พระหัตถ์ซ้ายด้านหลังอันนี้ อันเป็นสัญลักษณ์ของการทำลาย ด้วยพระอังคุฐ (นิ้วหัวแม่มือ) กับพระตรชนี (นิ้วชี้) ในขณะที่พระหัตถ์ซ้ายด้านหน้าทรงชี้ยังพระบาทที่ยกขึ้น อันจะเป็นที่พำนักแห่งวิญญาน พระองค์ทรงอยู่ในท่าภูษงค์คราสิต ซึ่งเป็นหนึ่งใน ๑๐๘ ท่าของนาฏลีลาและนาฏราชานาแบบของอินเดียได้ที่นิยมกันทั่วไป พระเกศาที่ม้วนเป็นเกลียวประดับด้วยขนนกยูง ดอกไม้ และงูพิษ มีสัญลักษณ์ของพระองค์อีกสองอย่างประดับอยู่ คือ กปาละและพระจันทร์เสี้ยว ส่วนที่พระกรรณข้างขวา ทรงกุดทูลรูปมังกร ส่วนพระกรรณข้างซ้ายทรงกุดทูลรูปจักร กุดทูลแบบแรกแสดงถึงครึ่งเพศชาย และกุดทูลแบบหลังแสดงถึงครึ่งเพศหญิง พระบาทขวาทรงเหยียบบ่อปัสสาวะมนุษย์ ซึ่งถืออยู่เหนือในมือซ้าย

ศิวิลิ่ง รูปเคารพที่สำคัญมากในลัทธิไศวนิกาย ที่ค้นพบมากในนครศรีธรรมราช ซึ่งส่วนใหญ่สลักด้วยศิลา พบกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชนโบราณแทบทุกแห่ง ของนครศรีธรรมราช ศิวิลิ่งเหล่านี้มีหลายรูปแบบและ หลายขนาดซึ่งสามารถที่จะจัดโดยอาศัยการศึกษา เปรียบเทียบรูปแบบทางศิลปะได้ว่า สิ่งเหล่านี้ส่วนใหญ่ มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ แต่ยังไม่พบขลุ่ยสิ่งใด ใน นครศรีธรรมราช ศิวิลิ่งที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช แบ่งออกเป็นกลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ศิวิลิ่งที่สลักอยู่กับโยนิ ขณะที่ได้ ค้นพบประติมากรรมศิวิลิ่งขนาดเล็กสลักติดอยู่กับฐาน หรือโยนิ (หรือโยนิ หรือโยนิโพธิ์) เพียงสองชิ้นเท่านั้น ลักษณะของศิวิลิ่งเหล่านี้คล้ายคลึงกับที่ค้นพบ ณ ชุมชนโบราณดงศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี และ ปัจจุบันได้มีการเคลื่อนย้ายมาจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถาน แห่งชาติ พระนคร

กลุ่มที่ ๒ ศิวิลิ่งขลุ่ยหัวเหลี่ยมหัวต่อ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่าสิ่งแบ่งออกได้เป็นสามส่วน คือส่วนยอด รูปทรงกลม เรียกว่าจุฬาราศี ถัดลงมาเป็นรูปแปดเหลี่ยม เรียกว่าวิฆณุภาค และส่วนฐานสี่เหลี่ยมเรียกว่าพรหมภาค โดยทั่วไปสิ่งนี้ที่สร้างขึ้นให้มีลักษณะใกล้เคียงกับธรรมชาติอย่างมากมีอายุเก่าแก่กว่าสิ่งนี้ที่สร้างขึ้นตามแบบแผนคตินิยม คือสิ่งนี้ที่สร้างขึ้นให้ส่วนทั้งสามมีขนาดใกล้เคียงกันหรือเท่ากันโดยตลอด สิ่งนี้ในกลุ่มนี้จัดว่าเป็นตัวอย่างของสิ่งนี้ในยุค หัวเหลี่ยมหัวต่อ เพราะว่าส่วนมากรูปทรงกลม (จุฬาราศี) มีขนาดใหญ่กว่ารูปแปดเหลี่ยม (วิฆณุภาค) และส่วนฐาน สี่เหลี่ยม (พรหมภาค) รวมกัน จึงจัดได้ว่ามีอายุอยู่ในต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๒

กลุ่มที่ ๓ ศิวิลิ่งขลุ่ยตามแบบแผนคตินิยม ศิวิลิ่งขลุ่ยคตินิยมสลักตามคตินิยมทุกประการ คือสลักให้ ความสูงของส่วนยอด (จุฬาราศี) ส่วนแปดเหลี่ยม (วิฆณุภาค) และส่วนฐานสี่เหลี่ยม (พรหมภาค) เท่ากันหมดหรือ ใกล้เคียงกัน ศิวิลิ่งในกลุ่มนี้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔

กลุ่มที่ ๔ ศิวิลิ่งไม่ทราบรูปแบบที่แน่นอน ขณะที่ได้ค้นพบศิวิลิ่งบางอย่างที่ชำรุดมาก จนไม่สามารถสังเกต รูปแบบที่แน่ชัดได้ ศิวิลิ่งบางอย่างก็ฝังอยู่ในดินและเป็นที่เคารพของประชาชนโดยทั่วไปอยู่ จึงไม่สามารถขุดขึ้นมา พิสูจน์ได้ว่าเป็นรูปทรงใดแน่

โยนิ (หรือโยนิโพธิ์)คือฐานที่ประดิษฐานศิวิลิ่งมักมีร่องเพื่อให้น้ำลงไป ตามพิธีกรรมและความเชื่อใน ศาสนาพราหมณ์ได้มีการค้นพบโยนิเป็นจำนวนมากในนครศรีธรรมราช ส่วนใหญ่เป็นศิลา อาจแบ่งรูปแบบโยนิโพธิ์ ออกเป็นห้ากลุ่มคือ

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบใน นครศรีธรรมราช” สารนครศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

กลุ่มที่ ๑ โยนิที่ไม่มีร่องรอยการสลัก เป็นโยนิแบบดั้งเดิม เพราะเป็นเพียงหินที่เจาะรูเท่านั้น ไม่มีร่องรอยการประดับตกแต่งอย่างใดเลย อาจกำหนดให้มีอายุใกล้เคียงกับศิวิลิ่งครั้งแรกที่พบในนครศรีธรรมราช คือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ส่วนรูนั้นอาจจะเป็นสัญลักษณ์ของเพศหญิง หรือใช้สำหรับเสียบศิวิลิ่งก็ได้

กลุ่มที่ ๒ โยนิที่ไม่ได้เจาะรู เป็นโยนิที่มีร่องรอยการสลักตกแต่งให้มีรูปร่างและขนาดที่สวยงาม รวมทั้งมีร่องน้ำด้วย แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีการสลักเป็นรูลงไปในแผ่นศิลาดังกล่าวนี้เลย ดังนั้นการประดิษฐ์ฐานศิวิลิ่งบนโยนิโทรณะแบบนี้ คงอาจจะวางฐานศิวิลิ่งไปบนแผ่นโยนิโดยไม่เสียบด้วยเดือย อายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ นับเป็นแบบที่พบน้อย

กลุ่มที่ ๓ โยนิที่เจาะรูไม่ทะลุ โยนิโทรณะแบบที่มีการตกแต่งองค์ประกอบทั้งภายนอกและภายใน เช่นเดียวกับโยนิทั่วไปโดยมีร่องน้ำ และมีการเจาะรูที่ตรงกลางแผ่นศิลาด้วย แต่รูที่เจาะนั้นไม่ได้เจาะให้ผ่านทะลุแผ่นศิลา เจาะลึกเพียงครึ่งหนึ่งของแผ่นศิลานั้น อาจกำหนดให้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ เช่นเดียวกัน

กลุ่มที่ ๔ โยนิที่เจาะรูทะลุตลอด โยนิโทรณะแบบนี้ มีรูปแบบเหมือนกันกับแบบที่สามทุกประการ แต่เจาะรูที่ตรงกลางแผ่นศิลา โดยเจาะให้รูตั้งกลางทะลุผ่านแผ่นศิลาลงไปโดยตลอด กำหนดให้มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๔ เช่นกัน

กลุ่มที่ ๕ โยนิฐานสูงมากและมีลวดลายประดับ ในบรรดาโยนิโทรณะที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช มักจะมีการสลักด้วยศิลามากกว่าไม่หนามากนัก คือไม่เกิน ๖ นิ้ว แต่มีการค้นพบโยนิสองชิ้น ซึ่งมีความสูงมาก ราวหนึ่งเมตรเศษ ลักษณะด้านบนมีการตกแต่งให้มีร่องน้ำ และรูที่เจาะไม่ทะลุผ่านตลอด แต่มีลักษณะพิเศษไปจากแบบอื่น คือเป็นโยนิที่มีฐานสูงมาก และมีลวดลายสลักประดับทุกด้านของฐานนี้ มีการสลักฐานเป็นลวดลายบัวขึ้นเป็นชั้นๆ อาจกำหนดให้มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบใน นครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

สารานุกรมศรีธรรมราช

พระอุมา แปลตามตัวว่าแสงสว่าง ทรงเป็นชายาของพระอิศวร (หรือพระศิวะ) ทรงมีหลายพระนาม เช่น เทวี (เทพธิดา) และปารพตี (คำนี้มีความหมายว่า ชาวเขา เพราะทรงเป็นธิดาแห่งท้าวหิมวัตหรือภูเขาหิมาลัย) เป็นต้น เนื่องจากพระนางทรงเป็นคักติ (กำลังแรง) ของพระอิศวร พระนางจึงมีลักษณะสองประการคือ เรียบร้อยและรุนแรง โหดร้าย สำหรับลักษณะหลังทำให้มีผู้เคารพนับถือพระนางมาก เป็นผลให้พระนางมีหลายพระนาม เช่น ทูรดา (ผู้เข้าไปถึงได้โดยยาก) กาสี (ผู้มีผิวดำ) และไกรวี (ผู้รุนแรง) นิยมบูชาด้วยโลหิต และทำในลักษณะโหดร้าย พระนางทรงมีสิบกกรและทรงถืออาวุธต่างๆ กัน พระนางมีพระนามว่ามเหษิมรตินี เมื่อทรงฆ่ามเหษี คือ อสูรในรูปควาย

คัมภีร์อุตตร - กามิกาคัม กล่าวว่าเมื่อปรากฏกายเดี่ยว (ไม่มีเทพ) พระนางทรงมีสี่กรสามเนตร ทรงสวมกัณทมาฏฐ และทรงสวมผ้าไหม ทรงถือปาศะ (บัว) และอังคุสะ (ขอลับข้าง) ส่วนสองกรหน้าเป็นปางกฏกะ ทำมือกำดอกไม้ แต่ไม่มีดอกไม้มองดูจะต้องมีดอกไม้มองตามักเป็นประจำ ส่วนอีกกรหนึ่งได้ทรงปล่อยลงมาข้างลำตัว มีสองเนตร พระฉวีเป็นสีทองสง่างาม บางทีแม้จะประทับยืนเดี่ยวๆ ก็มีสองกรเท่านั้น โดยจะทรงถือนกแก้ว กระจก ดอกบัวสีฟ้า หรือบางทีทรงถือตรีศูลและปาศะ (บัว) หรืออาวุธอื่นๆ ตามแต่ศิลปินจะจัดให้ บางกรณีอาจมีถึงหกกร โดยสี่กรหลังทรงถือปาศะ อังคุสะ ธง และจักร ส่วนสองกรหน้าอยู่ในปางประทานพรและประทานอภัย ส่วนที่ปรากฏว่ามีถึงสิบกรห้าเศียรก็มีบ้างและบางทรงแสดงอาการดุร้าย โดยกรทั้งสิบถืออาวุธประจำของพระศิวะในท่ากอดรัด พระศิวะ พระนางประทับนั่งบนพระเพลาของพระศิวะ ถ้าประทับนั่งเคียงบนท่านเดียวกับพระบาทข้างหนึ่งของเทพี โดยอาจจะเป็นข้างซ้ายหรือข้างขวาก็ได้ จะต้องทรงห้อยลงมาเสมอ

ในนครศรีธรรมราชได้มีการค้นพบประติมากรรมของพระอุมาสำริดองค์หนึ่ง พระนางประทับยืนในท่าวัดวิงค์ (คำนี้แปลว่า หักสามส่วน หมายถึงการยืนเยี่ยงศรีษะ ไหล่ และตะโพก) ทรงดอกบัวอยู่ในพระหัตถ์ขวา ทรงมงกุฏ

รูปหม้อทรงสูง (กิริฎะ-มกุฏ) ทรงโอบรองพระอุระ ทรงมีชายผ้าที่พันรอบพระโสภี (ตะโพก) ผูกเป็นโบว์สองข้างตาม ประเพณี พระนางประทับยืนอยู่บนอีกฐานหนึ่ง ทางเบื้องซ้ายของพระศิวนาฏราช

รูปแบบของประติมากรรมชิ้นนี้ มีความคล้ายคลึงกับพระนางปารตีสำริด ที่ได้มีการค้นพบที่ตำบลตันซอร์ เมืองมัทราส มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖ จัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ เมืองมัทราส ประเทศอินเดีย และนางปารตีสำริด ศิลปะอินเดียแบบทมิฬ มีช่วงอยู่ในอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑ - ๒๒ มาก ดังนั้นพระอุมาองค์นี้ จึงเป็นศิลปะของกลุ่มชนภาคใต้หรือทมิฬศิลปะอินเดียภาคใต้ ที่อาจจะสันนิษฐานได้ว่าน่าจะมีอายุอยู่ในราว กลางพุทธศตวรรษที่ ๒๒ ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๓

พระพิฆเนศวร์ แปลตามรูปศัพท์ว่าอุปสรรค ดังนั้นพระพิฆเนศวร์เป็นเทพแห่งอุปสรรค และสิ่งกีดขวางทั้งปวง สามารถกีดขวางมนุษย์ เทวดา และมารร้ายต่างๆ ได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถกำจัดเครื่องกีดขวางทั้งปวงได้ พระองค์ ทรงมีพระนามต่างๆ กันออกไปมากตามแต่ประวัติในแต่ละคัมภีร์ เช่น พิฆเนศวร คชานนะ เอกทันต์ คนปติ พินนราชะ เหมัมพะ ลัมโพทะสุภกรณะ และคุหาครชะ เป็นต้น พระองค์ทรงเป็นโอรสของพระศิวะและนางปารวตี (อุมา) ปัจจุบันนี้ทรงเป็นที่นับถือของชาวฮินดูมาก เมื่อจะประกอบพิธีกรรมทางศาสนา หรือจัดงานฉลองเกี่ยวกับศาสนาทุกครั้ง จะต้องสักการะพระพิฆเนศวร์ก่อน

พระพิฆเนศวร์ทรงมีเศียรเป็นช้าง พระองค์ทรงเป็นเชษฐาของพระชันธุกุมาร ทรงเป็นเทพเจ้าแห่งสงคราม เป็นเจ้าสติปัญญา ความเฉลียวฉลาด และเทพเจ้าแห่งอุปสรรค จึงมีผู้เคารพนับถือพระองค์มาก ทรงเป็นเจ้าแห่งภูตผี ปีศาจและคานะ (คนแคระ) คือผู้รับใช้ของพระอิศวร ทรงหนูเป็นพาหนะที่ค้นพบทั่วไป พระพิฆเนศวร์ประทับนั่งและ ประทับยืน บัลลังก์ที่ประทับบางทีก็เป็นบัลลังก์ดอกบัว บ้างก็ทรงหนู เนื่องจากพุงใหญ่มากจึงนั่งขัดสมาธิไม่ได้

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

ต้องแยกขา การยืนมักยืนตรงไม่ยืนตริ่กั้งหรือทวิ่กั้งค้อย่างเทพอื่นๆ เพราะพุงใหญ่ งวงห้อยลงมาทางด้านซ้ายหรือด้านขวา ส่วนใหญ่ห้อยไปทางด้านซ้าย มักจะมี ๒, ๔, ๖, ๘, ๑๐ และ ๑๐ กร แต่ส่วนใหญ่นิยมทำสองกร มีงูพันรอบอกและเอวจุดละตัว สิ่งที่ทรงถือต่างกันไปตามแบบที่ปรากฏ ส่วนใหญ่เป็นปาดะ (บัว) อังกูศะ (ขอลับช้าง) ลูกแอปเปิล ลูกหว่า ไม้ไผ่ มะพร้าว มะม่วง ก้อนน้ำตาล คักติ (หอก) ลูกศรและธนู ดาบและโล่ ค้อน คทา ตรีศูล ทวน และธง

ในนครศรีธรรมราช มีการค้นพบประติมากรรมของพระพิฆเนศวรสี่องค์ ทำด้วยศิลาหนึ่งองค์ อีกสามองค์ทำด้วยสำริด พระพิฆเนศวรศิลาองค์นี้ได้ค้นพบ ณ วัดพระเพทง สถานที่เดียวกันกับที่ค้นพบพระวิษณุรุ่นเก่าแก่ที่สุดของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นพระพิฆเนศวรที่ทรงมีสองกร พระกรขวาหักหายไปพร้อมทั้งปลายงวงและพระกรรณ พระหัตถ์ซ้ายทรงถือขมโมทกะ (ขมมต้ม) อันเป็นสัญลักษณ์ของความรู้เหนือพระนาภีมีแนวชายผ้าคาดไว้ ทรงพาหุรัดไม่ทรงสวมมงกุฎ ไม่มีเครื่องประดับพระศอ แต่ทรงประทับเชือกคักติสี่ทิวี่ตามความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ คือ ยัชโญปวีต อันหมายถึงการเป็นทวิชาติ (คือผู้เกิดสองหน) ทรงประทับนั่งสมาธิ จึงจัดว่าเป็นพระพิฆเนศวรที่เก่าแก่ที่สุดในภาคใต้ และมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒

ส่วนประติมากรรมพระพิฆเนศวรที่สร้างสรรคด้วยสำริดอีกสามองค์ ค้นพบที่เทวสถานโบสถ์พราหมณ์ในอำเภอเมือง แต่ละองค์มีรูปแบบที่แตกต่างกัน คือ องค์แรกได้แก่ พระพิฆเนศวรประทับยืน มีสี่กร กรขวาหลังทรงถือสังข์ กรขวาหน้าทรงถือธนูของตนเองที่หักไป กรซ้ายหลังทรงถือบัวบาศ และกรซ้ายหน้าทรงถือขมโมทกะ พระเศียรประดับด้วยกระบังหน้า มีพาหุรัด ทองกร และกรองศอ มีสายยัชโญปวีต ทรงนุ่งผ้าสั้น มีเข็มขัดผ้าคาดและชายผ้าห้อยลงมายังหน้าประทับยืนบนฐานสี่เหลี่ยมสองชั้น ฐานชั้นล่างมีจารึกอักษรทมิฬที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ปรากฏอยู่ จึงอาจจะกำหนดได้ว่า มีอายุในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ และได้รับอิทธิพลทางศิลปกรรมจากอินเดียภาคใต้ แต่กระบังหน้าคล้ายกับพระคเณศจากบาสัก ศิลปะขอมแบบเกาะแกร์ (ราว พ.ศ.๑๕๖๕ - ๑๕๙๐) องค์ที่สองเป็นพระพิฆเนศวรที่มีรูปแบบเหมือนกับองค์แรกทุกประการ แต่องค์ที่สองนี้ประทับนั่งเท่านั้น สิ่งที่แตกต่างกันประการมาก คือพระองค์ประทับนั่งฐานสี่เหลี่ยมที่มีร่องนํ้าอย่างเดียวกันกับโยนิตที่พบโดยทั่วไปในนครศรีธรรมราช ได้ฐานดังกล่าวยังมีพินทุพาทะของพระองค์หมอบอยู่ด้วย สันนิษฐานได้ว่าการประกอบพิธีกรรมของพราหมณ์นั้น คงจะรับน้ำที่รดผ่านพระองค์ไปในกิจพิธีเพื่อสิริมงคล เทวรูปองค์นี้คงมีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๕

องค์สุดท้าย เป็นพระพิฆเนศวรสองกร พระหัตถ์ซ้ายทรงถือธนูของเองที่หัก พระหัตถ์ซ้ายทรงถือขมโมทกะประทับนั่งสมาธิเหนือฐานสี่เหลี่ยม พระเศียรประดับด้วยกระบังหน้าและหมวกทรงกรบอก คล้ายเทวรูปพระวิษณุหรือพระนารายณ์ที่พบโดยทั่วไปในภาคใต้ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะแบบปัลลวะของอินเดียภาคใต้ มีกรองศอ พาหุรัด ทองพระกร สายยัชโญปวีต และผ้าคาดบนพระองค์ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม นับเป็นประติมากรรมที่งดงามและประณีตมาก อาจจะกำหนดให้มีอายุอยู่ในระหว่างราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ - ๑๖

๓. พระพรหม เป็นพระผู้เป็นเจ้าที่ทรงสร้างโลกในศาสนาพราหมณ์ และทรงเป็นพระผู้เป็นเจ้าองค์แรกในตรีมูรติ พระองค์คงจะกลายมาจากพระปชาบดี พระผู้สร้างในคัมภีร์พระเวทย์ ตามคัมภีร์กล่าวว่าพระองค์ทรงมีกายเป็นสีแดง มีสี่พักตร์ ทรงคทา หรือธนู หรือประคำ หรือคันศร หรือหมอน้ำมันต์ และคัมภีร์พระเวทย์ ชายาของพระองค์คือพระสรีสวตี เทพีแห่งความรู้ พระองค์ทรงหงส์เป็นพาหนะ

ในจังหวัดนครศรีธรรมราช ได้พบพระเศียรเทวรูปปูนปั้นชิ้นหนึ่ง มีสี่พักตร์ แต่พักตร์ที่สั่นได้หักหายไป จึงเหลือเพียงสามพักตร์ สันนิษฐานว่าเป็นพระเศียรของพระพรหม เนื่องจากมีสภาพชำรุดมาก จึงยากแก่การพิจารณาให้ละเอียดได้ แต่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราชได้กำหนดให้มีอายุอยู่ในศิลปะแบบทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๖) นอกจากเทพตรีมูรติแล้ว ยังมีประติมากรรมรูปเคารพร่วมองค์ เช่น พระหริหระ พระกฤษณะ หงส์

พระหริหระ เป็นที่รวมพระศิวะ (พระหระ) กับพระวิษณุ (พระหริ) เข้าด้วยกัน คือพระศิวะอยู่ซีกขวา พระวิษณุอยู่ซีกซ้าย ในงานประติมากรรมไทยเช่นสมัยสุโขทัยชอบทำรวมกัน คือทำเป็นเทวดาองค์เดียวกัน

ชวนตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบในนครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

มีเนตรที่สามวางอยู่กลางพระนลาฏและทรงนาคเป็นสังวาล อันเป็นลักษณะของพระศิวะ แต่มีสี่กร สองกร บนทรงถือจักรและสังข์ อันเป็นลักษณะของพระวิษณุ

มีการค้นพบพระหริหระสำคัญองค์หนึ่งในจังหวัดนครศรีธรรมราช พระองค์ประทับนั่งห้อยพระบาทซ้าย พระหริหระองค์นี้ทรงมงกุฎลักษณะเดียวกันกับเทวรูปในศิลปะของอินเดียภาคใต้ แบบโจพะที่มีอายุอยู่ในราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ที่พระนลาฏมีเนตรที่สาม มีกรรองคอ พาหุรัด ทองพระกร และขัณฑ์ปวิต (สายมงคล) เทวรูปองค์นี้กำหนดให้มีอายุในราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖

พระกฤษณะ ทรงเป็นอวตารปางที่ ๘ ของพระวิษณุ แปลตามตัวว่า ผู้มีผิวคล้ำ ทรงกำลังมาก มักจะแสดงภาพที่พระองค์ทรงยกภูเขาโคววรรณด้วยพระหัตถ์ซ้าย ในพุทธศตวรรษที่ ๙ - ๑๑ พระองค์ได้รับความเคารพมากในภาคเหนือของอินเดีย ทรงเป็นเทพแห่งทุ่งเลี้ยงวัว ยังทรงเป็นที่โปรดปรานของผู้มีวัยเยาว์และหนุ่มสาว ทรงเป็นวีรบุรุษ ทรงเป็นที่รักใคร่ ทรงเป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งของอินเดีย และทรงเป็นสัญลักษณ์ของความรัก

นครศรีธรรมราชเพิ่งมีการค้นพบประติมากรรมของพระกฤษณะองค์หนึ่งที่บ้านป่ายาง ตำบลท่าจั่ว อำเภอมือง เป็นประติมากรรมทำด้วยสำริด แสดงภาพพระกฤษณะขณะยังทรงพระเยาว์ (หรือที่เรียกว่า “พาละ-กฤษณะ”) ซึ่งยังไม่เคยปรากฏรายงานการค้นพบมาก่อนในประเทศไทย พระกฤษณะนี้ยังทรงอยู่ในท่าที่กำลังทรงกลาน พระบาทขวาทรงเหยียดไปทางข้างหลัง พระหัตถ์ซ้ายทรงวางราบอยู่กับพื้น ฝ่าพระหัตถ์วางบนพื้น ปลายพระหัตถ์ขวา งอขึ้นข้างบนตรงข้อศอก โดยทรงถือเนยแข็งที่ทรงขโมยมาจากเครื่องปั้นเนยในขณะที่ยังคงเป็นฟองอยู่ ลักษณะคล้ายคลึงกับประติมากรรมที่ค้นพบในศรีลังกา ถิ่นฐานว่ามีอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕ - ๑๖

ชานูตม์. (2558, มกราคม) “เทพตรีมูรติ รูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ ที่ค้นพบใน นครศรีธรรมราช” สารานุกรมศรีธรรมราช. 45(1) : หน้า 32-46.

หงส์ เป็นนกชนิดหนึ่ง เป็นพาหนะของพระพรหม ได้มีการค้นพบหงส์สำริดที่สวยงามตัวหนึ่งที่โบราณสถาน โบสถ์พราหมณ์ ในเมืองโบราณนครศรีธรรมราช นับเป็นหงส์ที่ยังสมบูรณ์มาก แม้ว่าบางส่วนจะถูกสนิมกัดกร่อนจนหายไปบ้าง คือที่บริเวณโคนปีกขวา หงส์ตัวนี้ได้รับการตกแต่งอย่างประณีต ลวดลายยังคงเด่นชัดและงดงามมาก การที่มีลักษณะภายในลำตัวหงส์กลวง และที่บนหลังมีช่องทางที่หล่อขึ้นเป็นพิเศษ ทำให้สันนิษฐานว่าคงสร้างขึ้นเพื่อใช้งานบางอย่าง และงานที่เหมาะสมที่สุดคงจะเป็นหมอน้ำมนต์อันศักดิ์สิทธิ์ เพราะหงส์เป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อของพราหมณ์ จากลวดลายต่างๆ ที่ปรากฏบนตัวหงส์ อาจจะสันนิษฐานได้ว่าหงส์ตัวนี้มีอายุอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ - ๒๑

เทพตรีมูรติ เทพผู้เป็นเจ้าสามองค์ ดังกล่าว ขวานนครศรีธรรมราชถือเป็นรูปเคารพบูชา นำมาประกอบพิธีกรรมต่างๆ แล้วทำให้ประสบผลสำเร็จ จึงเป็นมรดกทางศาสนาวัฒนธรรมสืบมาจนปัจจุบัน.

หนังสืออ้างอิง

ปรีชา นุ่นสุย. ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช. ๒๕๔๐.

หน้า ๑๗๔, ๑๘๒, ๑๙๓ - ๒๑๑.

